

УДК 378.14:81'243

Р. В. Миленкова

Українська академія

банкiвської справи

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ-БАНКІРІВ

Стаття висвітлює особливості соціально-психологічного забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців банкiвської справи з високим рівнем інноваційної культури. Проаналізовано соціальні фактори впливу на особистість, визначено напрямки психологічної роботи зі студентами-банкiрами.

Статья посвящена описанию особенностей социально-психологического обеспечения процесса подготовки будущего специалиста банковского дела с высоким уровнем инновационной культуры. Проанализированы социальные факторы влияния на личность, определены направления психологической работы со студентами-банкирами.

The article enlightens some peculiarities of the training future bankers with high level of innovative culture process. The social factors of influence are analyzed; the directions of psychological support to students are defined.

Умови швидких соціально-економічних перетворень, які відбуваються нині в Україні диктують нові вимоги до особистості сучасного фахівця. Майже в усіх галузях діяльності людина повинна проявляти творчі здібності у поєднанні з розумною прагматичністю та високим рівнем загальної культури, тобто мати певний рівень інноваційної культури.

Отже, актуальність дослідження процесу формування інноваційної культури зумовлена об'єктивними потребами суспільства у професіоналах, які ефективно використовують інновації у власній праці.

Аналіз наукової літератури показав зацікавленість інноваційною культурою вітчизняних та зарубіжних дослідників, їй присвячено ряд праць вчених, серед яких О. Аматыєва, А. Баркер, О. Гавриш, Л. Даниленко, В. Джелалі, О. Козлова, В. Кремень, І. Курас, В. Латишев, А. Ніколаєв, О. Попович, В. Фокіна, Д. Шервуд та інші.

Мета полягає у створенні концепції соціально-психологічного забезпечення впливу на особистість студента при формуванні інноваційної культури.

Об'єктом виступає процес підготовки майбутніх фахівців банківської справи у ВНЗ.

Предметом дослідження є соціально-психологічне забезпечення процесу формування інноваційної культури студентів-банкірів.

Завдання даної статті полягає в описанні соціально-психологічних підходів до побудови зазначеного процесу.

Формування інноваційної культури майбутніх фахівців банківської справи вимагає створення таких умов, які дозволяти б ефективно вирішувати поставлену мету з урахуванням специфіки та особливостей майбутньої професійної діяльності у банківській галузі. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що під формуванням розуміють «сукупність прийомів і способів соціального впливу на індивіда, який має на меті створити у нього систему певних соціальних цінностей, світогляд, концепцію життя, виховати соціально-психологічні якості і певний склад мислення» [1, с. 37]. Такий вплив стає можливим завдяки наявності комплексного педагогічного забезпечення процесу послідовного та поетапного формування інноваційної культури особистості майбутнього банківського службовця. Тому, було визначено завдання: розкрити роль і місце соціально-психологічного забезпечення, необхідного для ефективного формування інноваційної культури майбутнього фахівця банківської справи підчас навчання у ВНЗ;

Оскільки формування інноваційної культури студента спрямовано на розвиток певних якостей особистості, соціально-психологічне забезпечення відіграє важливу роль в організації цього процесу. Соціальні умови мають значний вплив та повинні бути проаналізовані враховуючи те, що інноваційна культура майбутнього банкіра ґрунтується на системі цінностей, які відповідають інноваційному розвитку не тільки окремої особистості, а й суспільства, регіону, галузі, у якій реалізуватимуться майбутні фахівці, середовища ВНЗ, у якому вони навчаються. Увага до психологічного аспекту

зумовлена тим, що інноваційна культура банкірів є самоорганізувальною системою, в основі якої знаходяться психологічні механізми, які полягають у здатності продукувати та використовувати нові ідеї у власній діяльності. Безперечно, без опори на власний творчий потенціал, розумові здібності та вміння, волю неможливе включення механізму формування та розвитку інноваційної культури.

З метою окреслення факторів впливу на особистість майбутнього фахівця банківської справи було здійснено спробу проаналізувати соціокультурне середовище, в якому знаходяться студенти. Так, середовище, в якому здійснюється підготовка банківських фахівців, було досліджено на макро та мікро рівнях. Ми погоджуємось з дослідниками, які відстоюють думку проте, що під макросередовищем розуміють сукупність духовних та матеріальних умов, за яких проходить життєдіяльність усього суспільства. Зупинимось на розкритті макросередовища. До системи макросередовища, яке впливає на ВНЗ та тих, хто у ньому навчається, відносять демографічне середовище (країни, регіону, міста), економічне середовище, природне середовище, політико-правове середовище, соціокультурне середовище тощо.

Ці та інші складові здійснюють вплив на внутрішнє середовище. Особливо цікавим у контексті проблеми формування інноваційної культури вбачається дослідження соціокультурного середовища ВНЗ, який готує банкірів. Ми виходили з визначення В. Болгаріної, яка розглядає соціокультурне середовище закладу як «сукупність умов, предметних і людських елементів, з якими взаємодіють суб'єкти навчально-виховного процесу і зазнають їх впливу. Це складна мікросистема з певними складовими, сферами: соціально-правовою, інформаційною, освітньою, навчальною виховною та ін. [2, 80]». Звичайно, соціокультурне мікросередовище завжди пов'язано з загальними макроумовами і формується під їх впливом, але залежить також і від соціокультурних та економічних потреб та інтересів конкретних груп. Систему мікросередовища ВНЗ, зокрема такого, у якому викладають банківську справу, складають:

- ВНЗ (як організація з певною системою цінностей, що вже склалася, культурою педагогічної взаємодії, психологічним кліматом, сталими нормами, вимогами тощо);
- абітурієнти (випускники ЗНЗ, які вступають саме до цього ВНЗ, зокрема на спеціальність «Банківська справа»);
- конкуренти (інші фінансові ВНЗ та заклади професійної підготовки);
- замовники послуг ВНЗ (банки та фінансові установи тощо);
- контактні аудиторії (сфера спілкування та впливу на представників ВНЗ) та ін.

З метою аналізу ролі мікросередовища ВНЗ ще на констатувальному етапі дослідження майбутніх банкірів старших курсів (III – IV) попросили визначити за значенням вплив факторів мікросередовища ВНЗ на їх професійну самоідентифікацію. Студенти відповідали на запитання: «Що більш за все допомагає відчувати себе майбутнім фахівцем банківської справи?» Серед запропонованих варіантів відповідей були такі: зміст навчання за спеціальністю «Банківська справа» (40% відповідей); виховні заходи ВНЗ, які мають безпосередній зв'язок з майбутньою професією банкіра (12%); позанавчальні контакти з представниками банківської галузі (10%); виробнича практика у банківських установах (15%); особлива атмосфера вашого ВНЗ в цілому (6%); власне прагнення, мета стати банкіром, яка склалася ще під час навчання у школі (17%).

Результати анкетування показують, що відчуття особливості обраного фаху студенти відчують перш за все завдяки фактору змістового наповнення навчальних дисциплін та суб'єктивним установкам на досягнення мети стати банкіром. Найменший вплив, на думку опитаних, мають позанавчальні та виховні заходи. Студенти сприймають їх як форму дозвілля і мало пов'язують з фахом банківської справи. Тому ми намагалися надати більшої контекстності виховній роботі в процесі формування інноваційної культури.

З метою вивчення особливостей банківського середовища як майбутньої сфери реалізації студентів було проведено аналіз наукових досліджень з цієї

тематики. Так, Г. Савченко зосереджується на особливостях діяльності українських банків, які впливають на підбір кадрів для кредитних установ [4, 18-20] та виділяє зокрема такі:

- Нині банківська сфера є найбільш прогресивним сектором ринкової економіки, який виник при утворенні ринкових відносин, що відобразилося на персоналі. З одного боку, підвищилися вимоги до робітників: необхідними для них стали знання основ ринкової економіки та вміння адекватно реагувати на економічну ситуацію, що склалася. Підвищилися вимоги до якості праці разом з тим як у ринкових умовах суттєво зросли критерії оцінки діяльності як організації, так і її працівників. З іншого боку, вплив ринкових відносин на взаємодію роботодавців та персоналу проявився у реалізації політики у галузі оплати праці, найму, службового просування, професійного зростання, що змістило акценти у напрямку підвищення ініціативності та високої ефективності праці.

- Так як банки працюють в умовах підвищеного ризику, зумовленими суспільною нестабільністю та особливостями проведення операцій з матеріальними цінностями, від робітників вимагається підвищена відповідальність, якість прийняття управлінських рішень, а також наявність особливих умінь у роботі на ринку банківських послуг та навичок глибокого аналізу фінансового стану клієнта.

- Постійні зміни у середовищі зумовлюють такі особливості роботи в банках, як висока оперативність та інтенсивність праці, вміння швидко реагувати на ситуацію та в залежності від неї формувати особливу модель поведінки.

- Банківська діяльність – це, перш за все, робота з людьми. Тому від фахівців банківської справи вимагається певна підготовка в галузі психології, етики, навички ділового спілкування. Крім того, слід враховувати постійне емоційне напруження, характерне для даної сфери.

Соціальні дослідження ставлення до банківської діяльності показують, що за останні роки суттєво змінилась громадська оцінка банківського бізнесу. Д. Лукін, Т. Мазило у праці присвяченій етичним аспектам української

банківської справи зазначають: «Якщо раніше в українському суспільстві образ банкіра викликав здебільшого негативні емоції., то тепер соціальний тип банківського працівника ідентифікується з професіоналом, активним учасником ринкових перетворень. Така метаморфоза відбувається завдяки істотній зміні ринкової ситуації в країні, розвитку відповідних інститутів, ефективній роботі українських банків [3, 24]». Тому для відповідності соціальним очікуванням від фахівця банківської справи, освітньо-виховний процес готує банкірів згідно до вимог, що постійно підвищуються.

Отже, соціальне забезпечення процесу формування інноваційної культури майбутнього фахівця банківської справи включає використання результатів теоретичного аналізу:

- макро- та мікросередовища ВНЗ, де готують банкірів;
- вимог суспільства та банківських установ до професійних та особистісних якостей робітників;
- нормативно-правової бази банківської діяльності у країні;
- інноваційного компонента у сучасній банківській справі;
- морально-етичного аспекту банківської діяльності.

Враховуючи всі ці фактори, формування інноваційної культури майбутніх фахівців може розглядатися як системна реакція на соціально-культурну та економічну динаміку розвитку українського суспільства. Значний економічний розвиток нині не суперечить філософським ідеям людиноцентризму. Навпаки, висока технологізованість діяльності породжує потребу у фахівцях, які є не тільки виконавцями, а також роблять особистий вклад у спільну працю та несуть креативні ідеї як запоруку постійного розвитку. Тому, процес формування інноваційної культури майбутніх банкірів повинен базуватися на загальнонаукових принципах людиноцентризму, які об'єктивуються в особистісно орієнтованому підході до розвитку особистості.

Саме такий підхід доцільно використовується при формуванні інноваційної культури студента. Значний внесок у теорію особистісно орієнтованого педагогічного експерименту складають праці І. Беха. Його дослідження

показують, що «принциповою відмінністю особистісно орієнтованого формувального експерименту від традиційного формувального методу є те, що тут прямим виховним продуктом виступає морально-особистісне новоутворення як безумовна самоцінна форма суб'єктивної активності. Вона входить безпосередньо в ядро особистості і є її сутнісним показником» [1,35].

Оскільки мова йде про особистісні новоутворення, процес формування інноваційної культури майбутніх фахівців банківської справи потребує психологічного забезпечення на науково-теоретичному, методологічному та практичному рівнях.

Перш за все, вплив на особистість здійснюється з урахуванням психологічних особливостей студентського віку та середовища. Формування фахівця у процесі навчання у ВНЗ передбачає не тільки опанування певними знаннями та навичками, а також зміну та корекцію установок, інтересів, ціннісних орієнтацій; здійснюється соціалізація фахівця, яка, в свою чергу, зумовлена індивідуальними особливостями, типовими психологічними реакціями особистості та взаємодії з соціальним середовищем. Студентський вік є часом інтенсивної соціалізації та професіоналізації майбутнього фахівця, тому найголовнішим психологічним та світоглядним утворенням стає особистісне та професійне самовизначення студента.

Таким чином, у професійній підготовці майбутніх банкірів слід враховувати рівною мірою як вплив соціального середовища, так і індивідуальні психологічні та світоглядні установки студентів як детермінанти професійних прагнень та сподівань.

Крім уваги до утворення нових професійних та соціальних якостей, психологічне забезпечення процесу формування інноваційної культури передбачає також надання психоемоційної підтримки студентам у процесі їх навчальної діяльності. Необхідність такої підтримки зумовлена складнощами пристосування молодих людей до умов студентського життя, нових вимог та випробувань підчас сесій. Метою психолого-консультативної роботи з майбутніми фахівцями банківської справи є рівною мірою своєчасна допомога у

пристосуванні до конкретних ситуацій та формування елементарних вмінь психологічної самодіагностики та самоконтролю, які знадобляться у подальшій професійній діяльності.

Отже, здійснене дослідження дозволяє зробити висновок, що психологічне забезпечення процесу формування інноваційної культури майбутніх банкірів є важливим кроком до зміцнення особистісного механізму саморегуляції та включає:

- сприяння психологічній адаптації студентів до умов навчання у ВНЗ;
- запобігання психоемоційному стресу в навчальній діяльності студентів;
- своєчасну пропедевтику та корекцію професійних уявлень (вимог, цілей і цінностей професії банкіра);
- допомогу в оцінці власних можливостей та визначенні відповідності майбутньої трудової діяльності власним інтересам;
- спрямованість навчально-виховного процесу на розкриття психологічних механізмів креативності майбутніх банкірів та готовності до інноваційної діяльності.

Соціально-психологічний супровід процесу формування інноваційної культури майбутніх банкірів є важливим компонентом, який повинен забезпечувати цілісність та багатобічність впливу на особистість. У перспективах нашого дослідження передбачається підготовка методичних рекомендацій щодо розвитку світоглядного підґрунтя інноваційної культури особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Книга друга. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь – 2003. – 342 с.
2. Болгарина В. С. Культурологічний підхід до управління школою/ –Х : Вид. група «Основа», 2006. – 112 с.
3. Лукін Д. Т. Етичні аспекти бізнесу українських банків / Д.Лукін , Т. Мазило // Вісник НБУ, 2004, – № 2. – С. 22–24.
4. Савченко Г. А. Управление персоналом в банках : дис...канд.екон.наук : 08.06.02 / Донецкий гос. унив-т. Донецк, 1998. – 208 с